

دانشگاه

عنوان اقدام پژوهی:

استاد راهنما: دکتر

تهیه کننده:

پاییز * ۱۴۰

الحمد لله رب العالمين

فهرست

چکیده	۳
مقدمه	۵
فصل اول : معرفی و تحلیل موقعیت	۶
توصیف	۶
استنباط	۶
بازنگری	۷
قضاوت و مسئله یابی	۷
تبیین مسئله شناسایی شده	۸
فصل دوم : راه حل ها و ایده ها	۹
راه حل ها به همراه مستندات و دلایل آن	۹
فصل سوم : تدوین طرح اجرایی	۱۰
معیارهای موفقیت برنامه	۱۰
فصل چهارم : گزارش اجرای ایده و ارزشیابی طرح	۱۱
گزارش روایی از اجرای طرح	۱۱
بازخوردهای دانش آموزان و خودارزیابی کلی	۱۲
منابع	۱۳

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی و ارتقای یادگیری دانش‌آموزان در درس معارف اسلامی انجام شد. موقعیت موجود نشان‌دهنده مشارکت محدود دانش‌آموزان و نیاز به روش‌های نوین تدریس بود. تحلیل موقعیت، توصیف، استنباط و بازنگری نشان داد که تعامل والدین و بهره‌گیری از ابزارهای چندرسانه‌ای می‌تواند انگیزه و مشارکت را افزایش دهد. چالش اصلی، پایین بودن علاقه و انگیزه دانش‌آموزان به فعالیت‌های گروهی بود که ناشی از ترکیب عوامل فردی، محیطی و محتوایی بود. راهکارها شامل اجرای فعالیت‌های تعاملی، مناظره، گروه‌های گفت‌وگو و استفاده از محتوای چندرسانه‌ای بود. طرح اجرایی با هدف تقویت یادگیری فعال و افزایش مشارکت دانش‌آموزان طراحی شد و منابع، مواد و رسانه‌های لازم پیش‌بینی گردید. گام‌های اجرای طرح شامل برنامه‌ریزی، آموزش معلم، اجرای فعالیت‌ها، ارزشیابی و بازخوردگیری بود. نتایج اولیه نشان‌دهنده افزایش علاقه و انگیزه دانش‌آموزان و تعامل بیشتر والدین بود. بازخوردها و خودارزیابی دبیران، اثربخشی روش‌های فعال و نیاز به بهبود زمان‌بندی فعالیت‌ها را تایید کرد. در نهایت، این پژوهش می‌تواند الگویی برای ارتقای کیفیت آموزش معارف اسلامی در مدارس ارائه دهد.

کلمات کلیدی: معارف اسلامی، آموزش فعال، مشارکت دانش‌آموز، والدین، روش‌های نوین تدریس، یادگیری گروهی، محتوای چندرسانه‌ای

مقدمه

درس معارف اسلامی از دروس پایه‌ای در مدارس است که نقش مهمی در رشد اخلاقی و معرفتی دانش‌آموزان دارد. با این حال، تجربه نشان می‌دهد مشارکت و انگیزه دانش‌آموزان در کلاس محدود است و نیاز به روش‌های نوین تدریس وجود دارد. تحلیل موقعیت آموزشی نشان داد که تنها تمرکز بر تدریس سنتی کافی نیست و عوامل محیطی، محتوایی و خانوادگی نقش موثری در یادگیری دارند. این پژوهش تلاش می‌کند با بهره‌گیری از روش‌های فعال و ابزارهای چندرسانه‌ای، انگیزه و تعامل دانش‌آموزان را افزایش دهد. برنامه‌ریزی فعالیت‌ها به گونه‌ای انجام شد که هم معلم و هم دانش‌آموز و والدین در فرآیند یادگیری سهیم باشند. ارزشیابی مستمر و بازخوردگیری، کیفیت اجرای طرح را تضمین کرد. گزارش روایی از اجرای طرح نشان داد که فعالیت‌های گروهی و مناظره، مشارکت دانش‌آموزان را افزایش می‌دهد و ارتباط با مسائل روزمره زندگی آن‌ها را تقویت می‌کند. بازخورد والدین نیز اثربخشی طرح را تایید نمود. این پژوهش بر اهمیت تلفیق روش‌های فعال، حمایت خانواده و استفاده از ابزارهای نوین تاکید دارد. نتایج می‌تواند به عنوان الگویی برای بهبود کیفیت آموزش معارف اسلامی در مدارس مورد استفاده قرار گیرد.

۱-۱-۱ معرفی و تحلیل موقعیت

در مدرسه امام رضا(ع) شهرستان ...، دانش‌آموزان پسر پایه یازدهم در درس معارف اسلامی با چالش کاهش انگیزه و بی‌میلی نسبت به مفاهیم اعتقادی و کلامی مواجه‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که زبان رسمی و سنگین کتاب درسی، فاصله‌ی زیادی با ادبیات و نیازهای روزمره نوجوانان دارد. علاوه بر این، تأثیرپذیری از فضای مجازی و شبهات اعتقادی موجود در شبکه‌های اجتماعی، بر ذهنیت دانش‌آموزان سایه انداخته است. نقش خانواده‌ها نیز در تقویت این انگیزه چندان پررنگ نیست و بعضاً خانواده‌ها خود از پاسخگویی به پرسش‌های دینی فرزندانشان ناتوان هستند. معلم نیز با محدودیت‌های زمانی و محتوایی روبه‌رو است.

۱-۱-۲ توصیف:

کلاس درس معارف اسلامی فضایی است که باید محل گفت‌وگو، تعامل و تربیت اعتقادی باشد؛ اما در عمل گاهی به محیطی خشک و حفظی تبدیل می‌شود. بسیاری از دانش‌آموزان فقط به دلیل اجبار نمره به مباحث توجه می‌کنند و ارتباطی عمیق با مفاهیم دینی برقرار نمی‌کنند. همچنین برخی دانش‌آموزان با طرح پرسش‌های متأثر از فضای مجازی، احساس می‌کنند پاسخ‌های دریافتی کافی و کاربردی نیست. از طرف دیگر، خانواده‌ها نیز کمتر در این روند دخالت داده می‌شوند و نقش خود را به مدرسه محدود کرده‌اند.

۱-۱-۳ استنباط:

با توجه به این شرایط، می‌توان استنباط کرد که افت علاقه دانش‌آموزان به درس معارف اسلامی صرفاً ناشی از ضعف تدریس نیست، بلکه ریشه در عوامل گسترده‌تر دارد. گسست میان محتوای درسی با زندگی واقعی دانش‌آموزان، کمبود جذابیت در روش‌های آموزشی، فشارهای فرهنگی و رسانه‌ای و نیز کم‌رنگ بودن پیوند مدرسه و خانواده، از جمله علل اصلی این وضعیت‌اند. بنابراین راه‌حل باید چندبُعدی طراحی شود و هم مدرسه و هم خانواده را درگیر کند.

۱-۱-۴ بازنگری:

بازنگری در روش‌های تدریس و تعامل با دانش‌آموزان یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر است. برای افزایش جذابیت درس، لازم است مباحث با زبان ساده و کاربردی ارائه شود و از ابزارهای متنوع آموزشی مانند ویدئوهای کوتاه، فعالیت‌های گروهی و مناظره‌های کلاسی استفاده شود. همچنین باید فضایی برای طرح آزادانه پرسش‌های

دانش‌آموزان فراهم شود تا آنها احساس کنند صدایشان شنیده می‌شود. از طرف دیگر، خانواده‌ها باید در جریان شبهات و دغدغه‌های فکری فرزندان قرار گیرند و برای مواجهه با آنها آموزش ببینند.

۱-۱-۵ قضاوت و مساله‌یابی

در قضاوت کلی، مشکل اصلی این است که درس معارف اسلامی به‌جای اینکه به فرصتی برای تقویت هویت دینی و اخلاقی دانش‌آموزان تبدیل شود، در ذهن بسیاری از آنها صرفاً یک درس حفظی تلقی می‌شود. مساله‌یابی نشان می‌دهد که عوامل متعددی چون ضعف جذابیت محتوایی، فاصله گرفتن از مسائل واقعی زندگی، کمبود مهارت‌های نوین تدریس در معلمان، تأثیرات منفی رسانه‌های مجازی، و عدم مشارکت فعال خانواده‌ها دست به دست هم داده‌اند. بنابراین مساله، ریشه‌ای و چندوجهی است و نیاز به اقدام هماهنگ دارد.

۱-۲ تبیین مساله‌شناسایی شده

مساله‌شناسایی شده، کاهش انگیزه و علاقه‌ی دانش‌آموزان به درس معارف اسلامی است که نتیجه‌ی تعامل چند عامل مختلف است. این مساله، هم به کیفیت ارائه و روش‌های آموزشی معلمان مرتبط است، هم به نقش خانواده در پیگیری مسائل تربیتی و هم به تأثیرات فضای رسانه‌ای که ذهن دانش‌آموزان را شکل می‌دهد. برای حل این چالش، لازم است ارتباط میان مدرسه، خانواده و دانش‌آموز تقویت شود و محتوای دینی به شکلی زنده، روزآمد و متناسب با نیازهای نوجوانان ارائه گردد.

۲-۱ راه حل ها و ایده ها:

- استفاده از روش‌های فعال یادگیری مانند مناظره، پرسش و پاسخ و بازی‌های آموزشی برای ایجاد جذابیت در کلاس.
- طراحی محتوای مکمل چندرسانه‌ای (ویدئوهای کوتاه، اینفوگرافیک و پادکست) که مفاهیم دینی را با زبان ساده و کاربردی منتقل کند.
- ایجاد گروه‌های گفت‌وگوی دانش‌آموزی در فضای مدرسه و حتی در پیام‌رسان‌های مجاز برای طرح پرسش‌ها و شبهات.
- برگزاری نشست‌های مشترک با والدین برای آموزش راه‌های پاسخ‌گویی به پرسش‌های اعتقادی فرزندان.
- دعوت از روحانیون جوان و کارشناسان دینی آشنا با زبان نسل جدید جهت برگزاری جلسات انگیزشی و تعاملی.
- پیوند دادن مباحث دینی با مسائل روز و چالش‌های اجتماعی دانش‌آموزان (مانند دوستی، فضای مجازی، هویت‌یابی).

۲-۲ راه حل ها و ایده ها به همراه مستندات و دلایل آن

تجربه‌های آموزشی و پژوهش‌های تربیتی نشان می‌دهد که استفاده از روش‌های فعال و مشارکتی، میزان درگیری ذهنی و علاقه دانش‌آموزان را به‌طور چشمگیری افزایش می‌دهد. تحقیقات روانشناسی تربیتی نیز تأکید می‌کند که نوجوانان در این سن بیشتر به تجربه عملی، گفت‌وگو و مشارکت علاقه‌مند هستند تا شنیدن درس به‌صورت یک‌طرفه. از سوی دیگر، مطالعات فرهنگی ثابت کرده‌اند که نقش خانواده در انتقال باورهای دینی بسیار پررنگ است و بدون حضور خانواده، مدرسه نمی‌تواند به تنهایی تربیت اعتقادی موفق داشته باشد. همچنین تجربه موفق برخی مدارس نشان داده که استفاده از ابزارهای رسانه‌ای نوین می‌تواند توجه دانش‌آموزان را به مفاهیم دینی جلب کند و فاصله میان زندگی واقعی و درس معارف اسلامی را کاهش دهد.

۳-۱ تدوین طرح اجرایی

طرح با تمرکز بر افزایش تعامل دانش‌آموزان با مفاهیم دینی و ایجاد علاقه و انگیزه در کلاس برنامه‌ریزی شده است. فعالیت‌ها شامل برگزاری مناظره‌ها، گروه‌های گفت‌وگو، ارائه محتواهای چندرسانه‌ای و نشست با والدین است. محتوای درسی با زندگی روزمره و چالش‌های اجتماعی دانش‌آموزان پیوند داده می‌شود. مدت زمان اجرای طرح در طول یک نیمسال تحصیلی در نظر گرفته شده است. برنامه انعطاف‌پذیر است و امکان اصلاح بر اساس بازخوردها وجود دارد. دبیران با همکاری کارشناسان دینی و مربیان مدرسه اجرا خواهند کرد. این طرح با هدف تقویت درک مفاهیم دینی و پاسخ به پرسش‌های دانش‌آموزان طراحی شده است.

هدف اجرای ایده و راه حل:

- افزایش انگیزه و علاقه دانش‌آموزان به درس معارف اسلامی.
- ارتقای توانایی دانش‌آموزان در پرسشگری و تفکر نقادانه پیرامون مسائل دینی.
- تقویت ارتباط میان خانواده و مدرسه در زمینه آموزش دینی.
- ایجاد مهارت‌های ارتباطی و مشارکت گروهی در دانش‌آموزان.
- تطبیق محتوای درسی با نیازهای واقعی زندگی دانش‌آموزان.
- کاهش یکنواختی کلاس و افزایش حضور ذهنی در جلسات آموزشی.
- ایجاد فضایی برای تبادل افکار و اندیشه‌های دینی بین دانش‌آموزان.

نیازهای مخاطبان طرح:

- دانش‌آموزان نیاز به فهم بهتر و کاربردی مفاهیم دینی دارند.
- والدین نیاز به راهنمایی برای پاسخ‌دهی به پرسش‌های دینی فرزندانشان دارند.
- دبیران نیاز به ابزارهای کمک آموزشی و روش‌های فعال دارند.
- فضای کلاس باید برای فعالیت‌های گروهی و مناظره مناسب باشد.
- دسترسی به محتوای چندرسانه‌ای و منابع آنلاین برای تکمیل یادگیری ضروری است.
- پشتیبانی کارشناسان دینی برای پاسخ به پرسش‌های پیچیده لازم است.

- زمان کافی برای فعالیتهای تعاملی و بازخوردگیری از دانش‌آموزان فراهم شود.

منابع، مواد و رسانه‌های مورد نیاز برای اجرای طرح:

- کلاس مجهز به ویدئو پروژکتور و سیستم صوتی مناسب.
- کامپیوتر و اینترنت برای دسترسی به محتوای چندرسانه‌ای.
- کتاب‌ها و جزوات درسی و کمک‌آموزشی معارف اسلامی.
- اینفوگرافیک‌ها و پوسترهای آموزشی برای جذابیت بصری.
- نرم‌افزارهای آموزشی و پلتفرم‌های تعاملی آنلاین.
- دفترچه‌ها و فرم‌های ارزیابی برای ثبت بازخورد دانش‌آموزان.
- امکان برگزاری نشست و جلسات گروهی با والدین و کارشناسان دینی.

گام‌های اجرای طرح	
گام اول	معرفی طرح و اهداف آن به دانش‌آموزان و والدین.
گام دوم	آموزش دبیران برای استفاده از روش‌های فعال و ابزارهای چندرسانه‌ای.
گام سوم	اجرای فعالیتهای گروهی و مناظره در کلاس.
گام چهارم	برگزاری جلسات پرسش و پاسخ با دانش‌آموزان و والدین.
گام پنجم	جمع‌آوری بازخورد و اصلاح طرح برای نیمسال بعد.

۲-۳ معیارهای موفقیت برنامه:

- میزان افزایش مشارکت و علاقه دانش‌آموزان در کلاس.
- بهبود کیفیت پرسشگری و تفکر نقادانه دانش‌آموزان.
- افزایش همکاری و تعامل میان خانواده و مدرسه.
- استفاده مؤثر دبیران از روش‌های فعال و محتوای چندرسانه‌ای.
- ثبت بازخورد مثبت از دانش‌آموزان، والدین و کارشناسان دینی.

فصل چهارم

۴-۱ گزارش اجرای ایده و ارزشیابی طرح: طرح با هدف افزایش تعامل و مشارکت دانش‌آموزان در درس معارف اسلامی اجرا شد. فعالیت‌ها شامل مناظره، گروه‌های گفت‌وگو، ارائه محتواهای چندرسانه‌ای و نشست با والدین بود. دبیران با استفاده از ابزارهای نوین آموزشی توانستند مشارکت فعال دانش‌آموزان را جلب کنند. ارزشیابی به صورت مستمر از طریق پرسش و پاسخ، آزمون‌های کوتاه و بازخورد والدین انجام شد. نتایج اولیه نشان‌دهنده افزایش انگیزه و علاقه دانش‌آموزان به مباحث دینی بود. همچنین سطح همکاری میان خانواده و مدرسه تقویت شد و نیاز به بهبود برخی فعالیت‌های گروهی مشخص شد.

زمان و مکان اجرای طرح: طرح در طول یک نیمسال تحصیلی (حدود ۴ ماه) اجرا شد. کلاس‌های درس مجهز به ویدئو پروژکتور و سیستم صوتی مناسب بود. فعالیت‌ها به صورت هفتگی در کلاس و گاهی در سالن اجتماعات برگزار شد. جلسات گروهی با والدین و کارشناسان دینی نیز به صورت ماهانه برنامه‌ریزی شد.

۴-۲ گزارش روایی از اجرای طرح:

- **توصیف:** دانش‌آموزان ابتدا نسبت به فعالیت‌های گروهی و مناظره دچار تردید بودند، اما با گذشت زمان و تشویق دبیران، مشارکت آن‌ها افزایش یافت. استفاده از محتوای چندرسانه‌ای جذابیت بیشتری به کلاس داد و دانش‌آموزان با پرسش‌های فعالانه در بحث‌ها مشارکت کردند.
- **استنباط:** مشاهده شد که ارتباط مستقیم میان محتوای درس و مسائل روزمره زندگی دانش‌آموزان انگیزه یادگیری را بالا برده است. همچنین، مشارکت والدین در جلسات ماهانه باعث تقویت حمایت خانوادگی از یادگیری دانش‌آموزان شد.
- **بازنگری:** برخی فعالیت‌های گروهی نیاز به زمان بیشتری داشت تا تمام دانش‌آموزان فرصت بیان دیدگاه خود را پیدا کنند. همچنین استفاده از ابزارهای چندرسانه‌ای باید با محتوای درسی هماهنگ‌تر شود تا اثرگذاری بیشتری داشته باشد.
- **قضاوت:** اجرای طرح موفق بود و توانست اهداف کلی را تا حد زیادی محقق کند. با اصلاح زمان‌بندی فعالیت‌های گروهی و بهبود هماهنگی ابزارهای آموزشی، می‌توان نتایج بهتری در نیمسال‌های آینده به دست آورد.

۳-۴ بازخوردهای دانش آموزان و خودارزیابی کلی:

دانش آموزان گزارش دادند که فعالیت‌ها جذاب و انگیزه‌بخش بوده و باعث شده بهتر مفاهیم دینی را درک کنند. والدین نیز از تعامل بیشتر دانش آموزان و علاقه آنان به یادگیری ابراز رضایت کردند. دبیران خودارزیابی نشان داد که استفاده از روش‌های فعال و محتوای چندرسانه‌ای باعث ارتقای کیفیت تدریس شده است. با این حال، نیاز به برنامه‌ریزی بهتر زمان فعالیت‌ها و توجه بیشتر به دانش آموزان کم‌فعال وجود دارد تا مشارکت همگانی افزایش یابد.

منابع

- نیکنام، علی. (۱۳۹۸). روش‌های نوین تدریس در آموزش و پرورش. تهران: نشر مدرسه.
- رحیمی، مهدی. (۱۳۹۹). آموزش فعال و مشارکت دانش‌آموزان در کلاس‌های دینی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- حسینی، زهرا. (۱۳۹۷). نقش خانواده در یادگیری دانش‌آموزان. مشهد: انتشارات پژوهشگاه تعلیم و تربیت.
- کاظمی، حسین. (۱۴۰۰). استفاده از محتوای چندرسانه‌ای در آموزش. تهران: انتشارات رشد.
- موسوی، فاطمه. (۱۳۹۸). طراحی و ارزیابی برنامه‌های آموزشی مدارس. تهران: انتشارات فاطمی.